

і прикладних науково-дослідних робіт, спрямованих на прискорене впровадження результатів фундаментальних і прикладних наукових досліджень Інституту радіофізики і електроніки ім. О.Я. Усикова в народне господарство країни; освоєння Дослідним виробництвом СКТБ і випуск малими серіями зразків різних електровакуумних приладів, квазіоптичних і хвилеводних вимірювальних та інших пристроїв в міліметровому і субміліметровому діапазонах.

Тематика наукових досліджень СКТБ відповідає основним напрямкам ІРЕ в області радіофізики, електроніки, радіоелектроніки, фізики твердого тіла, фізики плазми, досліджень природного середовища з космосу.

У 2003 р. згідно з постановами Президії НАН України «Про реорганізацію СКТБ з ДВ ІРЕ ім. О.Я. Усикова НАН України» від 28.09. 2001 р. № 249, «Про внесення змін в Постанову Бюро Президії НАН України від 28.09. 2001 р.» від 01.10. 2002 р. № 233 та наказами директора ІРЕ ім. О.Я. Усикова від 19.10. 2001 р. № 31 і від 19.06. 2003 р. № 25 була проведена реорганізація СКТБ з ДВ шляхом приєднання до ІРЕ ім. О.Я. Усикова НАН України [1, с. 103].

Отже, архівний фонд Інституту радіофізики та електроніки ім. О.У. Усикова багатогранний, різнобічний і потребує детального вивчення та аналізу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Архівні фонди установ НАН України. Путівник. / [Л.М. Яременко, О.В. Брезовська, О.В. Січова та ін.], під ред. О.С. Онищенко. – К., 2008. – 448 с.
2. Історія Національної академії наук України 1951–1955. – Ч. 1. – 880 с.
3. Науковий архів Інституту радіофізики та електроніки ім. О.Я. Усикова НАН України. – Оп. 1. – Спр. 1256. – 180 арк.
4. Там само. – Спр. 259. – 13 арк.

Хома Іван Ярославович

*к. і. н., доцент кафедри історії України та етнокомунікації
Національного університету «Львівська політехніка»*

РУКОПИСНІ СПОГАДИ ОСИПА НАЗРУКА В РОСІЙСЬКОМУ ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОМУ АРХІВІ

У новітній суспільно-політичній історії України постать політика, письменника, публіциста Осипа Назарука (1883–1940) є достатньо помітною. Інтерес істориків прикутий до його громадсько-політичної діяльності і творчої спадщини, представленої літературно-художньою прозою, публіцистикою, аналітичними працями і спогадами. Основний творчий доробок зберігається в фонді № 359 – «Осип Назарук (1883–1940)» Центрального державного архіву України в місті Львові, а більшість матеріалів опублікована ще в міжвоєнний час. У сучасній історіографії громадсько-політичну діяльність Назарука, його

творчу спадщину комплексно досліджувала Лілія Бурачок [1]. Водночас у Російському державному військово-історичному архіві (м. Москва) нещодавно було віднайдено досі не відомий рукопис спогадів, який і став поштовхом до написання цієї статті. Її мета – здійснити археографічний і джерелознавчий аналіз, визначити основні сюжети й окреслити інформативне значення документа для дослідників Української національної революції 1917–1921 років.

Насамперед потрібно згадати інші, основні, спогади Осипа Назарука про зазначений період – «Рік на Великій Україні», що охопили часовий проміжок від 5 листопада 1918-го до 16 листопада 1919 року. В основі цих хронологічних меж лежить виїзд автора зранку 5 листопада зі Львова і прибуття 6 листопада (близько 17-ї години) до Києва для переговорів із гетьманом Павлом Скоропадським про військову допомогу Українській національній раді у Львові в боротьбі з польськими збройними силами [2]. Відомо, що після українського збройного виступу у Львові 1 листопада розпочалась Українсько-польська війна, яка стала головною перешкодою на шляху утвердження української держави в Західній Україні. О.Назарук на той час був секретарем філії УНР у Львові, мав певні контакти з військово-політичним представництвом Української Держави, особливо командуванням Окремого загону Січових Стрільців та членами Головної ради галицьких, буковинських та угорських українців.

Кінець спогадів збігається з часом виїзду О.Назарука (що на певний час перед тим зупинявся в Кам'янець-Подільську) 16 листопада 1919 року, разом з керівниками і іншими урядовцями ЗУНР, через Румунію до Відня [3, с. 325-326].

У своєму тексті автор описує як ті події, учасником яких він був, так і ті, що пов'язані з ним опосередковано. Поруч із власне спогадами документ містить щоденникові записи Назарука, що істотно підвищують рівень його достовірності й об'єктивності. Перевагою спогадів є й те, що Назарук описав пережиті події відразу після прибуття до Відня, коли пам'ять про них була ще свіжою, паралельно друкуючи текст частинами, від грудня 1919 року, в газеті «Український прапор», заснованій у столиці Австрії екзильним урядом Диктатора ЗУНР, яка залишалася органом уряду преси й пропаганди до часу припинення існування новітньої західноукраїнської державності в 1923 році. У 1920 році видавництво «Українського прапора» випустило спогади Осипа Назарука окремим виданням [3, с. 344]. У Центральному державному архіві України (м. Львів) у згаданому вище фонді Осипа Назарука зберігається одна з трьох записних книжок, які стосуються саме цього періоду, а саме – третя частина. Ця книжка має вигляд блокнота й охоплює період від 9 червня до 12 листопада 1919 року [4, арк. 1-82]: «Початок цих споминів і частина Київського періоду писана в Камінці (сучасний Кам'янець-Подільськ), решта у

Відні – в значних промежутках часу. Писання скінчено 23 березня 1920» [3, с. 336]. До Кам'янець-Подільського, як пише автор, переїхав 9 червня 1919 року [3, с. 160], і рукопис третьої записної книжки це підтверджує. Події з 12 до 16 листопада, а саме – підготовка й перебіг евакуації офіційних осіб ЗУНР з Кам'янець-Подільська й переправа через ріку Дністер на територію Румунії, були описані дещо пізніше.

У Російському державному військовому архіві, м. Москва у фонді «Іванов М. І. (1851–1919)»* зберігається 8 оригінальних аркушів спогадів Осипа Назарука під назвою «Спомини з моєї праці на Великій Україні» [5, арк. 1-8]. В описі фонду й довідковій літературі архіву відсутні пояснення про походження документа**. Спогади занотовані ручкою, за винятком кількох дописів, зроблених простим олівцем, на аркушах, які відповідають сучасному формату А 5. Хронологічно документ охоплює 5-16 листопада 1918 року. Його зміст не дає підстав сумніватися, що автором тексту є Осип Назарук. Рукопис спогадів дещо відрізняється від їх опублікованої версії. Зокрема, у вступі автор згадує міста (Бучач, Золочів) в яких ходив до гімназії, Львів, де навчався в університеті, коротко описує свої погляди на перспективу побудову держави тощо[5, арк. 1]. Найвищим культурним типом вважає скандинавський, в якому йому особливо імponує сильна армія, а серед суспільних прошарків найбільш перспективними і придатними для державотворення називає юристів і купців. Роздуми з приводу загальних питань державного будівництва Осип Назарук обґрунтував у брошурі «Військо й політика» (1919) [6], натомість в опублікованих спогадах згаданий вступ відсутній.

Основна частина спогадів розпочинається зі слів «Мрія мого життя Самостійна Українська Держава». Далі зазначено, що автор утретє приїхав до Києва 6 листопада, де «сиджу і досі» [5, арк. 2]. Це дозволяє зробити припущення, що він занотовував своє перебування в Києві з кінця 1918–січня 1919 року. Опубліковані спогади інформують: «Дня 5 листопада 1918 р. о годині другій над ранком виїхав я з «Народного дому» у Львові до Києва з інженером Шухевичем [У рукописі йдеться про сотника Шухевича, в опублікованих спогадах про інженера. О. Назарук не вказує імені***. – авт.], щоби з доручення Команди Українського Війська просити о військову допомогу “Гетьмана всієї України” Скоропадського». Автомобілем галичан довели до залізничної станції Радивилів (відстань приблизно 109 км), де вони пересіли на потяг. У рукописі автор також зазначив, що мав тоді високу

* Іванов Микола Іудович – російський військовий діяч, генерал, у 1908–1914 роках командував військами Київського військового округу, в роки Першої світової війни – головнокомандувач Південно-Західним фронтом, у роки громадянської війни в Росії брав участь в білогвардійському русі. Помер 27 січня 1919 року.

** Деякий фактичний матеріал цих спогадів було вже використано й запроваджено до наукового обігу, див.: Хома, І. Становище Окремого загону Січових Стрільців на час листопадового зриву у Львові / Іван Хома // «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії»: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 16, 2009. – С. 47-51.

*** Не вдалось ідентифікувати про якого Шухевича йдеться.

температуру. У книжці «Рік на Великій Україні» відсутня точна дата і година прибуття до Києва, натомість у рукописі чітко вказано, що це сталося 6 листопада 1918 р. о 5-й годині вечора. Саме відсутність цієї інформації не дозволяла дослідникам точно вказати на час прибуття галицької делегації, створювала різнобій у визначенні початку переговорів з гетьманом Павлом Скоропадським, Володимиром Винниченком, Стрілецькою радою тощо. В історіографії можна зустріти посилення на 6 листопада [7], 11 листопада [8], 13 листопада [9]. Автор цієї публікації, проаналізувавши тексти, прийшов до висновку, що до столиці Української держави Осип Назарук приїхав 7 листопада [10].

Із київського вокзалу Назарук і Шухевич поїхали до гетьманської резиденції. Якраз тоді гетьман мав заплановану зустріч із галицьким представництвом Києва, до якого змогли долучитися новоприбулі делегати. Їх безперешкодно пропустила охорона резиденції, а також близький соратник гетьмана й генеральний писар Української держави Іван Полтавець-Остриця [5, арк. 2]. У приймальні був присутній Євген Коновалець, який за дорученням Стрілецької ради намагався з'ясувати ситуацію довкола стрілецького загону і планів його передислокації з Білої Церкви до Києва, стосовно чого гетьман не міг надати чіткої відповіді. У нетривалій розмові брали участь Шухевич, Євген Коновалець і Осип Назарук. Останній, нотуючи свої враження від прийому, порівняв гетьмана з Андреем Шептицьким [5, арк. 2]. Цікавою є інформація про розмову щодо військово-матеріальної допомоги, теж відсутня в опублікованих спогадах. Назарук запевнив, що метою повстання у Львові є не помста полякам, а будівництво української держави. Саме це спонукало гетьмана відреагувати позитивно на прохання галичан про підтримку: «Хоч я не у війні з Польщею, але на таку ціль допомогу дам. Тільки мушу зробити це обережно: видам наказ війську, щоб очистило від полонених залізничний шлях до Львова, я за це не відповідатиму, але мусітиму вилучити ті частини з моєї армії як дезертирські. Кілько вам війська треба? Вистачить полк Січових Стрільців, що у Білій Церкві. Він переважно з галичан, які радо заженуться поза Львів». Назарук свідчив, що гетьман роздумував хвилину, а далі звернувся за порадою до полковника Коновальця, який відповів таким чином: «Я, пане Гетьмане, жовнір. І піду де того вимагає інтерес Української Держави». Після цього гетьман запропонував надати фінансову допомогу в розмірі 5 млн корон, записав усе власноруч, закликав ад'ютанта та передав йому письмове розпорядження і наказ приступити до його виконання. У цьому місці рукопису Осип Назарук зробив приписку олівцем: «Я тоді не сподівався, що візьму участь в повстанні проти гетьмана». Тим часом у друкованих спогадах відсутня ще одна важлива деталь, пов'язана з кулуарною розмовою після описаної авдієнції у Павла Скоропадського, під час якої Євген Коновалець визнав: «Ми, здається, не зможемо поїхати, хоч треба. Бо гетьман хоче піддати Україну

Москві. Союз лівих українських партій проголосив повстання проти нього. Січові Стрільці зв'язані з Великою Україною більше, чим з Галичиною. Зрештою все це рішить Стрілецька Рада. Але наперед ходім до Національного Союзу. Там застанемо Винниченка. Повстання, розуміється “велика тайна”» [5, арк. 4].

Увечері 6 листопада 1918 року Євген Коновалець провів у Білій Церкві засідання Стрілецької ради, де зібралися люди молоді, «але горді з почуття обов'язку супроти України. Переважно мої особисті знакомі». Назарук доповів про ситуацію в Галичині та розмову з Винниченком, після чого сів у крісло та заснув від втоми та хвороби. Декілька раз його будив Р.Сушко, після чого відвели спати. Наступного дня Назарука оглянув лікар і встановив діагноз «сильна ангіна». Пролежав хворим до 14 листопада. Того ж дня в старшинській столовій дізнався, що «Стрілецька Рада ... вирішила не посилати ніякої підмоги на Львів, бо Київ важніший. Наказ від гетьмана прийшов, але прийшов і другий, яким відкликано перший». [5, арк. 5] Відсутність останньої дати в опублікованих спогадах досі не дозволяла більш точно визначити час коли Назарук долучився до активної політичної роботи на Наддніпрянщині.

Ввечері, із київської преси Назарук дізнався про «маніфест гетьмана про федерацію України з Росією». Ця новина спричинила кардинальну зміну в настроях січовиків, які «уважали себе тим маніфестом звільненими з обов'язку служити гетьману. Бо вони зобов'язувались служити йому як голові самостійної Української Держави» [5, арк. 6].

Ще одним цікавим фактом є опис подій 15-16 листопада. О.Назарук пише, що коли 16 листопада він з Директорією покинув Білу Церкву, то «в казармах залишились тільки хворі й старшини Бісик і Домарадський. Вони мали організувати селян, які вже напливали – й відсилати їх за нами. Запал був великий. Я хотів їхати до Львова, але п. Коновалець заявив: “Переповість там все Шухевич, а ви мусите остати. Директорія немає одного – товмача. А переговори треба бути вести нераз”. Ніколи в життю не мав я такого навалу праці як тоді» [5, арк. 8]. О.Назарук таки залишився в Білій Церкві і його було включено до складу Стрілецької ради Окремого загону Січових Стрільців.

Отже, новознайдений рукопис спогадів Осипа Назарука важливий з погляду дослідження біографії автора, його творчої спадщини і громадсько-політичної діяльності, а також дозволяє скоригувати утверджені в історіографії погляди на військово-політичні події першої половини листопада 1918 року, їхню хронологію, настрої учасників, вирішальні моменти їх перебігу.

Список використаної літератури:

1. Бурачок, Л. Громадсько-політична діяльність Осипа Назарука (1883–1949 рр.): автореферат ... кандидата історичних наук / Лілія Бурачок. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.; Західно-українська народна республіка. 1918-1923. Уряди. Постаті / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; гол. ред. Ярослав

- Ісаєвич; упорядники: Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр. – Львів. 2009. – С. 193–216;
2. ¹ Хома, І. Січові Стрільці. Створення, військово-політична діяльність і збройна боротьба Січових Стрільців у 1917–1919 рр. / Іван Хома. – Київ, 2011. – С. 42;
3. Назарук, О. Рік на Великій Україні / Осип Назарук. – Відень: Український прапор, 1920. – С. 325-326;
4. Центральний державний історичний архів України в м. Львові. – Ф. 359. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1-82;
5. Российский государственный военный архив, г. Москва. – Ф. 72. – Оп.1. – Спр. 98. – Арк. 1-8;
6. Назарук, О. Військо й політика / О. Назарук. – Кременець, 1919. – 16 с.;
7. Карпенко, О. З історії Західно-Української Народної Республіки (До 85-річчя з дня народження професора О. Ю. Карпенка) / Олександр Карпенко ; загальна редакція М. Кугутяка. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 254;
8. Литвин, М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / Микола Литвин. – Львів, 1998. – С. 296; Ковальчук, М. На чолі Січових Стрільців. Військово-політична діяльність Євгена Коновальця в 1917–1921 рр. / Михайло Ковальчук. – Київ, 2010. – С. 60-61;
9. Бурачок, Л. Громадсько-політична діяльність Осипа Назарука (1883–1949 рр.): автореферат ... кандидата історичних наук / Лілія Бурачок. – Івано-Франківськ, 2006. - с.12;
10. Хома, І. Особливості відновлення та діяльності формації Січових Стрільців у добу гетьмана П. Скоропадського // Вісник національного університету «Львівська політехніка». «Держава та армія». – № 555. – Львів, 2006. – С. 56.

Юрченко Віталіна

к.і.н. доцент кафедри історії та документознавства

Гуманітарний інститут

Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ТА ДОКУМЕНТАЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯРМАРКОВОЇ ТОРГІВЛІ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ- НА ПОЧАТКУ ХХСТ.

Дослідження нормативно-правового та документаційного аспекту організації та порядку проведення традиційних ярмарків на території Правобережної України у ХІХ – на початку ХХ ст. ставить завдання поглибленого вивчення архівних джерел. Обширний масив архівних матеріалів дає можливість проаналізувати нормативно-правові документи органів державної влади, якими регулювались питання торгівлі у містах, містечках і селах Київської, Подільської і Волинської губерній. Метою ретельного аналізу